

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТОЛОГІЇ В РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

У статті розкрито методологічну основу освітології як нового наукового інструментарію в пізнавальному дослідженні освітніх досягнень. Визначено зміст поняття «освітологія», її мету, завдання, принципи; описано зв'язки методології освітології з педагогічною психологією, зокрема обґрунтовано спільні ознаки методів навчання та освітологічного процесу.

Ключові слова: освітологія, методологія, метод, педагогічна психологія, цілепокладання, компетенція, взаємодія, партнерство, соціалізація.

В статье раскрыта методологическая основа освитологии как нового научного инструмента в познавательном исследовании образовательных достижений. Определено содержание понятия «освитология», её цели, задачи, принципы; описаны связи методов педагогической психологии с процессами освитологии.

Ключевые слова: освитология, методология, метод, педагогическая психология, целеполагание, компетенция, взаимодействие, партнерство, социализация.

The article deals with methodological basis osvitolohiyi as new research tools in cognitive research of educational attainment. Determined the content of the concept of "osvitolohiya", its purpose, objectives, principles, relationships described methodology osvitolohiyi of educational psychology, in particular, reasonably common signs of learning methods and osvitolohichnoho process.

Key words: osvitolohiya, methodology, method, pedagogical psychology, definition of objectives, competence, cooperation, partnership, socialization.

Постановка проблеми. Останнє десятиріччя сучасного розвитку вітчизняної науки і відповідно освітньої системи інноваціювалося розробкою освітології – новим спрямуванням пізнання світових освітніх досягнень [4].

Основна мета освітології – дати багатопрофільній освіті нову інтегративну методологічну основу. Методологічній основі освітології підлягають об'єкти виховання, розвитку і навчання, дидактичні ефективні прийоми, технології організаційної культури. Освітологія покликана користуватися передовим педагогічним досвідом, інноваційними знаннями інших наук – психології, економіки, етики, антропології, юридично-правових, культурології та інших [7].

Поняттям «освітологія» в контексті дослідження психологічних концептів розкривається науково визначена система способів, що сприяє виявленню динамічного функціонування взаємодії особистості й діяльності в освітньому просторі. Досягнення освітології, цінності для суспільства й індивідуально для особистості зумовлені взаємодією суб'єктів із соціально визначеним освітньо-діяльнісним середовищем. Отже, освітологічні засади – це відповідна система компонентнісних знань про освіту, дослідження та рівні володіння якими не обмежуються діагностичними вимірами, а потребують вивчення суспільно визначеного освітнього досвіду та розвитку його інноваційних параметрів.

Поняттями «взаємодія» і «зв'язки» розкривається систематизована психологічна структура способів дій, що спрямовує особистість на самовизначення особистісно-професійного потенціалу в оволодінні компетентнісноорієнтованими процесами в ставленні до освітології як особливого виду наукової діяльності.

Таким чином, методологія освітології – це сукупність методів, що складають комплексний підхід до пізнавально-дослідницького розвитку освітніх систем. В освітології зберігають свою актуальність ідеї комплексного підходу до вивчення об'єктів сучасної педагогічної психології, індивідуалізованого типу навчання, широкого охоплення науковими дослідженнями психологів та педагогів-практиків.

Метою написання статті – розкрити методологію освітології, що інтегрує в собі організаційно-перетворювальні методи навчання. Педагогічна психологія в освітніх системах реалізує цілепокладання, завдання, нові ідеї та результати експериментальних досягнень психологічної науки.

Виклад основного матеріалу. Об'єктами педагогічної психології є закономірності психічної діяльності людини – суб'єкта виховання, навчання й розвитку, його здатностей до саморозвитку, самоосвіти, самовиховання та самореалізованості в життєводіяльній практиці [6].

Отже, педагогічна психологія зосереджена на науково-освітньому предметі, зміст якого розробляється, апробується та реалізується процесом оволодіння знаннями, уміннями, навичками.

Педагогічна психологія в умовах цього процесу досліджує структуру освітніх систем шляхом взаємодії багатьох методів, розв'язує проблему, як розвивати, навчати, виховувати особистість. Як наслідок, завдяки взаємодії методів педагогічна психологія організовує в освіті стабільно діючий пізнавальний простір, здійснює різного типу перетворення, вносить зміни в психологію навчання, виховання, педагогічну діяльність та особистість учителя.

В основах педагогічної психології розрізняють теоретичну, емпіричну та формувально-дослідницьку складову. Кожна із складових основ педагогічної психології укомплектована методичним інструментарієм завдяки методам як інструменту розвитку педагогічної психології [6]. Таким чином, у витоках становлення освітології важливу організаційну функцію виконує педагогічна психологія – галузь психологічної науки та освіти.

Нижче опишемо зв'язки методології освітології з педагогічною психологією, зокрема обгрунтуємо зв'язки з методами психології навчання.

Зв'язки методології освітології з психологією навчання простежуються теоретично в діях загальнофілософських та загальнопсихологічних принципів.

Сучасні науковці до загальнофілософських відносять принципи : загального зв'язку; розвитку; єдності теорії та практики; управління процесом розвитку [6, с. 8].

У психологічній освіті загальними принципами є :

- детермінізму (установлення причинно-наслідкових зв'язків у навчально-виховному процесі, унаслідок чого з'ясовуються особливості його перебігу, рівень результативності, можливості та способи вдосконалення);
- розвитку в діяльності (з'ясування особливостей становлення особистості в ігровій, навчальній та інших видах діяльності);
- єдності свідомості й діяльності (поза ігровою, навчальною та іншими видами діяльності неможливий розвиток особистості, рівень свідомості якої виявляється в їх результатах, наприклад, успішності, дотриманні моральних принципів, норм);
- системності аналізу природи психічних явищ;
- суб'єктності (неповторність людини, урахування індивідуальності, заперечення «безстатевої педагогіки», авторитаризму в навчанні і вихованні, директивної педагогіки) [6, с. 8].

Особливо цінними у встановленні зв'язків методології освітології із спеціальними принципами і методами педагогічної психології виявилися результати досліджень багатьох науковців у галузі педагогічної, соціальної, психології консультування тощо. Нижче перелічимо принципи, на основі яких встановлено зв'язки освітології та педагогічної психології:

- принцип шкільного менеджменту (основні правила поведінки суб'єкта менеджменту у взаємодії з діяльністю персоналу);
- принцип оптимальності (основна засада раціональної організації праці в рамках педагогічного менеджменту, умова забезпечення необхідної та достатньої кількості вимог, що висувуються суб'єктом менеджменту до діяльності педагога);
- принцип конкретного цілепокладання (становить основу планування й контролю);
- принцип цілеспрямованості менеджменту (відображає вимогу визначати реальні, соціально значущі та перспективні цілі);
- принцип перспективності й значущості мети (свідчить про неперервність розвитку навчального закладу як складної освітньо-педагогічної системи);
- принцип об'єднаного розподілу праці (опора на спільноту в організації навчального процесу, на колективну творчість та розум забезпечать успішну діяльність);
- принцип функціональності (постійне оновлення, уточнення й конкретизація функцій учасників навчально-виховного процесу);
- принцип комплексності (передбачає послідовність у реалізації різних підходів до управління);
- принцип системного самовдосконалення (здійснення ефективного управління на основі досягнень теорії та перспективної практики менеджменту);
- принципи взаємодовіри [5, с. 142-145].

Доповнимо зміст описаних вище принципів такими:

- соціальної доцільності (створення освітніх систем, які сприяють вихованню самостійної, самодостатньої, творчої особистості, котра здатна до успішної соціалізації);
- індивідуального консультування та прогнозування становлення особистості в умовах організуючих та дезорганізуючих чинників соціального впливу (реалізація диференційованого підходу з метою забезпечення розвитку психічного здоров'я);
- обґрунтованого застосування методів навчання і виховання;
- рівноправності та різнопланової взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу [6, с. 8].

Усі напрямки зв'язку методології освітології з педагогічною психологією, про які йшлося вище, не є закінченим варіантом. Їх формування залежить від розвитку зв'язків методології освітології з іншими освітніми системами та від інноваційних досягнень педагогічної психології, особливо тих, що стосуються переходу навчання з інформативного до методологічного типу навчання.

Також виникають ситуації розвитку зв'язків між методологією освітології та емпіричною складовою, що діє в основах педагогічної психології. Дії так званих ситуаційних зв'язків пов'язані з професійною концепцією, а саме з «Я-особистість» або «Я-професійна діяльність». Названі концепції можуть бути як реально діючими, так і ідеальними. Концепція «Я-особистість» розкриває уявлення особистості про власні якості, що можуть забезпечувати людині взаємодію з діяльністю, структура якої ще не склалася відповідно до нових соціальних умов праці і знаходиться в традиційно визначеному змісті [2, с. 8].

Ціннісні орієнтації сучасного фахівця освітньої діяльності мають бути узгодженими із загальними ціннісними орієнтаціями, що закладено методологією освітології. Зокрема з такими цінностями, як рівень домагань, кар'єрні амбіції, партнерські стосунки, нові потреби в оволодінні комунікативним інструментарієм тощо.

Отже, зв'язки методології освітології з педагогічною психологією є ефективними, якщо в умовах навчання, виховання й розвитку набувається і реалізується компетенція професійного самовизначення, якою передбачено:

- самостійність у визначенні престижної професії за соціально замовленим фахом діяльності;
- уміння оволодівати професією в навчанні, супроводом якого є інтелектуально-творча діяльність;
- здатність до реалізації інтересів, мотивів, індивідуальних якостей у професії за обраним фахом;
- особистісна цілеспрямованість на професійне навчання, у якому самовдосконалюються методологічні основи діяльності.

Для того, щоб зміцнити зв'язки методології освітології з педагогічною психологією, необхідно на науковому рівні сформулювати позитивну професійну «Я» – концепцію, у якій дієвими компонентами є пізнавальне ставлення до різного типу діяльності та самоусвідомлена соціальна відповідальність за результати діяльності.

Важливими в такій концепції є методи інтеграції знань з педагогічної психології в єдину освітологічну рамку; методи сприйняття педагогіки навчання в освітологічному образі «Я» – професіонал; методи мотиваційно-потребнісного спрямування особистості на установки досягнення освітологічного образу, тобто на професійну самореалізованість.

Процес установлення зв'язків методології освітології з педагогічною психологією відбувається в університеті з багатопрофільною, компетентнісноорієнтованою освітою. У цей період актуалізуються пізнавально-освітні потреби майбутнього фахівця в набутті самостійності, адаптаційності до нового соціального середовища. Паралельно із цим розширюється поле ділової комунікації та міжособового спілкування з метою налагодження партнерських зв'язків.

Таким чином, у взаємозв'язках методології освітології та педагогічної психології вирішуються проблеми соціалізації особистості. Ці проблеми, як переконують проведені наукові дослідження, є надзвичайно складними. Процеси соціалізації особистості супроводжуються виникненням неочікуваних ситуацій, спричинених змінами, що відбуваються не лише в оточенні особистості, а й у ній самій.

Тобто, методологією освітології в педагогічній психології закладаються компетентні основи методологічного типу навчання. Такий тип навчання, на відміну від нині діючого – інформативного, забезпечує суб'єкта навчання (учнів різного віку, студентів) методами усвідомленої сприйнятливості ключових позицій проблеми навчального змісту. Особливістю методологічного типу навчання є цілепокладальна організація процесу, умови якого забезпечують взаємозалежність навчання, виховання та розвиток особистості. У методологічній основі навчального процесу, що спрямований на оволодіння знаннями, діє системоутворювальний чинник. Його складають методи пізнавально-дослідницької діяльності вчителя та учнів. Специфіка методів пізнавально-дослідницької діяльності

методологічного типу навчання полягає в інноваційній автономності та самостійності вибору учнями проблемного змісту навчального матеріалу. Проблемність змісту конкретної теми засвоєння пов'язана з науковими та практичними завданнями навчання. Розвиток методологічного підходу до навчання сприяє зміцненню зв'язків методології освітології з педагогічною психологією.

Цілепокладальна основа методологічного типу навчання, пріоритетним у якому є методи подачі знань, інноваційне взаємодію методології освітології та методичного інструментарію педагогічної психології. Таким чином, пізнавальне дослідництво в освітології та педагогічній психології потребує систематизації методичного компетентнісноорієнтованого інструментарію. Складовими систематизації є методи розвитку вмінь формулювати проблему окремої навчальної теми, конкретної ситуації, що пов'язані з науковою та життєво-реальною практикою.

Відповідно до описаного вище, *метою* методологічного типу навчання є формування в суб'єктів діяльності здатності до вибору зовнішніх умов навчання, зокрема змісту навчального матеріалу, що усвідомлено сприймається й узагальнюється як факт успішного набуття навчальної компетентності в освітології.

Завдання методологічного типу навчання полягають у дослідницькому виявленні умов, що активізують взаємодію особистості (учителя й учнів) з навчально-освітньою діяльністю, в обґрунтуванні освітологічної дієвості навчально-виховних та розвивальних технологій, використання методів критичного оцінювання результатів навчання.

Отже, методологія освітології в педагогічній психології визначає інноваційні напрями розвитку її цілепокладальних завдань. Завдяки методології освітології в педагогічній психології набувають чіткості її теоретико-пізнавальні дослідження, визначається ефективність зовнішніх умов навчально-виховного процесу, закономірності взаємодії особистості з педагогічною діяльністю. Під впливом освітологічної методології в педагогічній психології розвивається синтезуюча й соціально-компетентнісна функції.

У зміст завдань, методи, наукові зв'язки педагогічної психології впроваджується інноватика інших наук про вікову динаміку становлення особистості, що професійно спрямовується на виховання суспільних цінностей.

Освітологією на методологічній основі передбачено розробку інформаційно-комунікаційних систем, відповідних до вимог перебудови змісту психолого-педагогічного професійного навчання.

Завдання практики педагогічної психології, зокрема уроку як форми організації пізнавально-дослідницької діяльності, полягає в спрямуванні учнів і вчителя на аналітичне виявлення результатів, досягнень їх взаємодії. У педагогічній психології таку взаємодію діяльностей учителя та учнів за суттю називають партнерською. Основні показники партнерської взаємодії є типовими для освітології й педагогічної психології. Наприклад:

- уміння особистості керуватися системою цілепокладальних стимулів в організації навчального процесу;
- прагнення особистості до самостійності в обґрунтуванні методів соціального впливу на вибір професійної діяльності та професійних знань.

Висновки. Результатами теоретичного дослідження зв'язків між психолого-педагогічними концептами та освітологічними засадами досягнуто таких висновків.

Системотвірний чинник зв'язків педагогічної психології та освітологічної методології складає умови для взаємодії особистості з багатопрофільною університетською освітою. Такі зв'язки є виявами організованого управлінського цілепокладання в освітології. Завдяки такому чиннику суб'єкт навчальної діяльності в процесі оволодіння освітологією актуалізує самопізнання освіти нової системи.

Завдяки зв'язкам методології освітології та педагогічної психології суб'єкти навчання реалізують такі професійні компетенції: уміння самореалізуватися; уміння користуватися власним досвідом та досвідом інших фахівців; дотримуватися високих рівнів у професійній діяльності. Набувається здатність керуватися пізнавальним і дієвим ставленням до власного освітологічного потенціалу.

Визначені чинники й виміри взаємодії методології освітології та педагогічної психології забезпечують самостійність особистості у виборі типу освітньої діяльності.

Виявлено, що методологія освітології як порівняно новий напрям у науці на сучасному етапі свого становлення може створювати закриті й відкриті системи для підготовки фахівців з освітології. Закрита система – це об'єктивний контроль за досягненнями особистості, критеріями, оцінками та

прогнозами; підходами до комплектування методолого-діагностичного інструментарію тощо. Відкрита система – це теоретико-аналітичне визначення та обґрунтування на даному етапі становлення освітології зовнішніх та внутрішніх чинників, що можуть впливати на динамічність психофункціонування особистості у взаємодії з різними видами діяльності. Аналізу відкритої системи піддається локальність психологічного середовища інновацій, що апробовуються в багаторівневій профільній університетській освіті; реально-дійові цінності університетської освіти в навколишньому соціальному просторі; кваліфікаційна характеристика дослідницько-пізнавального ставлення особистості до наукової діяльності тощо.

У подальшому дослідженні теоретико-аналітичне визначення та систематизація компетентнісних методологічних основ освітології й педагогічної психології забезпечить особистості самостійність у створенні професійної взаємодії із середовищем багатопрофільної університетської освіти.

Формувальна цінність методології освітології у зв'язках з педагогічною психологією виявляється в її предметності. Суть предметності методології освітології відображають різновидові форми навчально-розвивального процесу. Закономірності, принципи, зв'язки, методи освітології, з одного боку, розвиваються стихійно, з іншого – потребують визначення предметноорієнтованих взаємозалежностей у теорії навчання та в практичній реалізації його результатів. Вияви предметної взаємозалежності методології освітології і педагогічної психології діють у системі методів методологічного типу навчання.

До важливих результатів практичної реалізації методології освітології в навчанні майбутніх учителів віднесено сформовану професійну компетентність і співвіднесену з нею систему предметних компетенцій.

Професійна компетентність майбутнього фахівця освіти формується в неперервному опредмечуваному процесі навчання. При цьому педагогічна психологія набуває принципової рівноправності та соціальної доцільності автономно створювати освітню систему на психолого-педагогічних засадах.

Таким чином, педагогічна психологія, що є вагомим підрозділом психологічної науки й освіти, розвивається в умовах пізнавально-дослідницького визначення предметності методологічних засад освітології – нового напрямку в пізнанні освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коханова О.П. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навчально-методичний посібник / О.П. Коханова. – К., 2011. – 103 с.
2. Леонтьев Д.А. Психология смысла : природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
3. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу / В.В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
4. Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк // Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 грудня 2010 р.) – К. : Київ. університет ім. Б. Грінченка, 2010. – С. 5.
5. Освітній менеджмент : навчальний посібник / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
6. Сергєєнкова О.П. Педагогічна психологія : навч. посібн. / О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
7. Сисоєва С.О. Розвиток сучасної освіти: освітологічні наголоси / С.О. Сисоєва // Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матеріали Першої всеукраїнської науково-практичної конференції. – К. : КУ ім. Б.Грінченка, 2011. – С. 123-147.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Побірченко Неоніла Антонівна – головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії освітології Київського університету ім. Б. Грінченка, доктор психологічних наук, професор.